

**Investigating the Effects of Bandar Anzali free Trade-Industrial Zone on Improving the Rural Development Index
Case Study: Villages in Rural District of Licharaki-Hasan Rud**

Ali Akbar Najafi Kani ^{1✉}, Batol Tahriri ²

1. (Corresponding Author) *Department of Geography, Faculty of Humanities, Golestan University, Gorgan, Iran*

Email: a.najafi@gu.ac.ir

2. *Department of Geography, Faculty of Humanities, Golestan University, Gorgan, Iran*

Email: saratv40@gmail.com

Article Info

Article type:
Research Article

Article History:

Received:

26 July 2022

Received in revised form:

23 October 2022

Accepted:

25 October 2022

Keywords:

*Free Zone,
Commercial and Industrial,
Development,
Economic and Social
Development,
Physical Development.*

ABSTRACT

A free trade zone inside or near a port, where free trade with other parts of the world is permitted, and goods can be exported or imported without paying customs duties and taxes. This study is applied and descriptive-analytical based on field studies. The statistical population of the current study is the rural households of 5 villages in the Rural District of Licharaki-Hasan Rud, which has over 2500 households and a population equal to 7596. According to Cochran's formula, the number of samples was determined to be 312. The results of the Chi-square correlation to investigate the relationship between economic, social, and physical indexes with the establishment of a free zone indicate a significant relationship up to a 99% confidence level. Friedman's results also demonstrate a significant difference between the studied indexes, and the values assigned to each indicate their importance. Furthermore, Wilcoxon and McNemar's tests are exerted to compare the studied indicators before and after the establishment of the free zone, which illustrates a significant difference of 99%. It can be concluded that after the establishment of the free zone, despite some limitations, most of the economic, social, and physical indicators of the villages in the study area were improved.

Cite this article: Najafi Kani, A. A., & Tahriri, B. (2023). Investigating the Effects of Bandar Anzali free Trade-Industrial Zone on Improving the Rural Development Index Case Study: Villages in Rural District of Licharaki-Hasan Rud. *Human Geography Research Quarterly*, 55 (4), 93-111.

<http://doi.org/10.22059/JHGR.2022.329166.1008363>

© The Author(s).

Publisher: University of Tehran Press

Extended Abstract

Introduction

The idea of establishing and launching free zones in Iran was formed in the early 1950s. In February 1971, a law was passed by which the government was allowed to exempt all stores of specified islands of the Persian Gulf from the payment of duties and taxes, customs, commercial profit, monopoly, various duties, and the right to register an order for all goods which are used for consumption, use, and sale. With the occurrence of the revolution and the cultural and social alterations that followed, in February 1980, the Revolutionary Council finally designated Kish Island as the first free trade zone. In 1989, according to the law of the First Development Plan, the government was permitted to establish free trade-industrial zones in three border points of the country. After that, the government proclaimed Qeshm Island and Chabahar Port as the country's free zones. The Islamic Parliament established Aras as a Free Zone on October 24, 2003, in order to accelerate the implementation of infrastructure, development, prosperity, economic growth and development, investment and increase the public income, create healthy and productive occupation, active presence in global and regional markets, production and export of Industrial and alterant goods and services. Arvand Free Zone officially started its activity on July 25, 2004. Anzali Free Trade-Industrial Zone is one of the free zones of Iran, which was established in 2005 due to the economic plans of this country.

Methodology

This study is applied and descriptive-analytical based on field studies. The statistical population of the current study is the rural households of 5 villages in the Rural District of Licharaki-Hasan Rud, which has over 2500 households and a population equal to 7596. Considering a 5% error level, the required number of samples was determined to be 312 according to Cochran's formula. The questions in this study were set on a Likert scale in five grades (very low, low, medium, high, and very high). The Cronbach's alpha coefficient for the research components

equals 83%. The questionnaire data were analyzed and evaluated using SPSS software and descriptive and inferential tests. Moreover, the required maps were designed in ArcGIS software. Bandar Anzali County is in Gilan Province; it has a longitude of 49 degrees and 28 minutes, a latitude of 37 degrees and 28 minutes, and a height above sea level minus 26 meters. Anzali Port is connected to the Caspian Sea from the north to Someh Sara County from the south, Rasht County from the east, and Rezvanshahr County from the west. This city is in a plain area in a narrow strip along the Caspian coast and has a temperate and humid climate. Part of the natural environment of this county is the Caspian Sea (40 km of Coastal strip), and another essential part is the valuable ecosystem of Anzali Lagoon. The area of Anzali County is 275 square kilometers, of which the share of the urban area is 49.31 square kilometers. Due to the population concentration, Anzali County is one of the densest cities in Iran. Bandar Anzali County has a central district, two rural districts called Licharaki-Hasan rud and Chahar-Farizeh and 32 villages, and its center is Bandar Anzali. Its population is 139015 people, of which 118564 live in cities and 20459 in villages. There are 7 villages in Licharaki Rural District and 25 villages in Chahar-Farizeh Rural District.

Results and discussion

Free trade-industrial zones should be considered as a bridge between national and international economies. On the one hand, it strengthens the basis of export expansion by attracting foreign direct investment. On the other hand, it converts the proportional advantages of the economy into an actual one via potential resources and talents. The purpose of designating and developing free zones is to increase and develop exports, create jobs, attract domestic and foreign investors and transfer technology, increase public revenues, increase tourism, improve the country's economic position and benefit from a competitive economy. The results of the Chi-square correlation analysis to investigate the relationship between economic, social, and physical indexes with the establishment of a free zone indicate a

significant relationship up to a 99% confidence level. Friedman's results also demonstrate a significant difference between the studied indexes, and the values assigned to each indicate their importance. Furthermore, Wilcoxon and McNemar's tests are exerted to compare the studied indicators before and after the establishment of the free zone, which illustrates a significant difference of 99%.

Conclusion

A free trade zone is a specific territory often located inside or near a port, where free trade with other parts of the world is permitted, and goods can be exported or imported without paying customs duties and taxes. Therefore, free zones are a way to enter global trade and facilitate economic activity in the world. In this regard, surrounding villages are affected by the activities of the free zones. Their performances significantly impact the region's sustainable economic and socio-cultural development. After establishing the free zone, most of the economic, social, and physical indicators of the villages in the study area were improved despite some limitations. Accordingly, the quality of villagers' lives has improved.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

بررسی اثرات منطقه آزاد تجاری و صنعتی بندر انزلی در بهبود شاخص‌های توسعه نواحی روستایی مطالعه موردی: روستاهای دهستان لیچارکی حسن‌رود*

علی‌اکبر نجفی کانی^۱، بتول تحریری^۲

۱- نویسنده مسئول، گروه جغرافیا، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه گلستان، گرگان، ایران. رایانامه: a.najafi@gu.ac.ir

۲- گروه جغرافیا، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه گلستان، گرگان، ایران. رایانامه: saratv40@gmail.com

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۱/۰۵/۰۴

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۱/۰۸/۰۱

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۱/۰۸/۰۳

واژگان کلیدی:

مناطق آزاد،
تجاری و صنعتی،
توسعه،
توسعه اقتصادی و
اجتماعی،
توسعه کالبدی.

منطقه تجاری آزاد، قلمرو معینی است که غالباً در داخل یا در مجاورت یک بندر واقع گردیده و در آن تجارت آزاد با سایر مناطق جهان مجاز شناخته شده است و می‌توان در آن کالاها را بدون پرداخت حقوق و عوارض گمرکی خارج یا وارد نمود. به این ترتیب مناطق آزاد، راهی برای ورود به بازارهای تجارت جهانی محسوب می‌شوند. تحقیق حاضر از نوع کاربردی و از نظر روش توصیفی-تحلیلی و میدانی می‌باشد. جامعه آماری تحقیق حاضر خانوارهای روستایی پنج روستا در دهستان لیچارکی حسن‌رود می‌باشند که بالغ بر ۲۵۰۰ خانوار بوده و جمعیت آن برابر با ۷۵۹۶ می‌باشد. تعداد نمونه مورد نیاز با استفاده فرمول کوکران معادل ۳۱۲ نفر تعیین گردید و پایایی ابزار تحقیق نیز با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ برای مؤلفه‌های مورد بررسی تحقیق برابر با ۰/۸۳ به دست آمده است. داده‌های مستخرج از پرسش‌نامه با بهره‌گیری از نرم‌افزار SPSS و با استفاده از آزمون‌های مختلف مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. نتایج تحلیل همبستگی کای اسکور برای بررسی رابطه شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی و کالبدی با تأسیس منطقه آزاد، رابطه معنادار تا سطح اطمینان ۹۹ درصد را نشان می‌دهند. نتایج فریدمن نیز نشان‌دهنده تفاوت معنادار شاخص‌های بررسی شده می‌باشند. همچنین آزمون ویلکاکسون و مک‌نمار برای مقایسه شاخص‌های بررسی شده در قبل و بعد از تأسیس منطقه آزاد نیز نشان‌دهنده اختلاف معنادار ۹۹ درصدی می‌باشند. بر این اساس می‌توان نتیجه گرفت پس از شکل‌گیری منطقه آزاد بیشتر شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی و کالبدی-فیزیکی روستاهای ناحیه مورد مطالعه ارتقا یافتند و به تبع آن کیفیت زندگی روستاییان بهبود یافته است.

استناد: نجفی کانی، علی‌اکبر و تحریری، بتول. (۱۴۰۲). بررسی اثرات منطقه آزاد تجاری و صنعتی بندر انزلی در بهبود شاخص‌های توسعه نواحی

روستایی مطالعه موردی: روستاهای دهستان لیچارکی حسن‌رود. فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۵۵ (۴)، ۹۳-۱۱۱.

<http://doi.org/10.22059/JHGR.2022.329166.1008363>

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

© نویسندگان

* این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد خانم بتول تحریری رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی با راهنمایی نویسنده اول در دانشگاه گلستان می‌باشد.

مقدمه

روستاهای ساحلی شمال ایران تحت تأثیر سیاست‌های غلط جمعیتی، تمرکزگرایی، شهرگرایی و ... بسیاری از ظرفیت‌های گذشته خود را ازدست‌داده و یا در حال از دست دادن است. به‌عنوان مثال تا چند دهه گذشته بسیاری از مشاغل در زمینه کشاورزی به‌صورت سنتی و کاربر بوده که رفته‌رفته کشاورزی سرمایه‌بر جایگزین شده است. به بیان ساده‌تر روستاها از دهه شصت تاکنون به‌صورت فزاینده‌ای مهاجر فرست شدند که علت اصلی آن بیکاری روستاییان و فقدان ظرفیت اشتغال در محیط روستایی است. شایان‌ذکر است که علاوه بر بخش کشاورزی در بخش صنایع روستایی نیز چالش‌های متعددی ایجاد گردید. صنایع روستایی در گذشته مبتنی بر دانش بومی بوده که نه تنها نیاز روستاییان را مرتفع می‌ساخت، بلکه با فروش کالاهای تولیدی در شهرها بخشی از نیازهای مالی آنان را نیز تأمین می‌نمود. اما به دلیل بالا بودن نرخ رشد جمعیت، گسترش خانه‌های دوم و سیل عظیم گردشگران و عدم توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی متناسب با مزیت‌های نسبی روستاهای ساحلی، در حال حاضر مانایی جوانان در مناطق روستایی بسیار کاهش یافته است و به مشاغل کاذب در نواحی ساحلی روی آوردند. به‌عبارت‌دیگر روستاهای ساحلی دچار دوگانگی ظرفیتی شدند، به‌طوری‌که برای گردشگران دارای جاذبه‌های فراوان ولی برای جامعه میزان دافعه دارد. این مورد اگرچه در ظاهر نشان‌دهنده پویایی روستاها در نوار ساحلی است، اما در عمل جمعیت روستایی مولد که در گذشته به امر تولید می‌پرداختند، تولیدات روستایی را رها کردند و به مشاغل کاذب روی آورده و یا به شهرهای بزرگ‌تر مهاجرت می‌کنند. به‌بیان‌دیگر روستاها در حال تخلیه شدن جمعیت بومی و تولیدکننده کشاورزی هست و از سوی دیگر جاذب جمعیت غیربومی هستند که با احداث خانه‌های دوم از روستاها بهره می‌برند (نجفی‌کانی و همکاران، ۱۳۹۷: ۶۴). خلاصه اینکه شواهد و مطالعات نشان می‌دهد که فرصت‌های شغلی در این نواحی بسیار محدود شده است و مشاغل کشاورزی با مزارع کوچک با بهره‌وری پایین و یا مشاغل خدماتی نمی‌تواند جوابگوی نیازهای کنونی آنان باشد. لذا با توجه مطالب مذکور، یکی از اقدامات اساسی در راستای توسعه ملی و منطقه‌ای، تصویب اساسنامه سازمان منطقه آزاد تجاری-صنعتی در سال ۱۳۸۳ توسط هیئت‌وزیران است که در سال ۱۳۸۴ از طرف هیئت‌وزیران ابلاغ شد. این منطقه شامل محدوده‌ای از شهرستان انزلی به مساحت تقریبی ۳۲۰۰ هکتار خشکی و تا عمق دو کیلومتر از آب‌های ساحلی است (فرجی و همکاران، ۱۳۹۴: ۷؛ دربان‌آستانه و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۱۲). محدوده منطقه آزاد تجاری و صنعتی انزلی (به‌غیراز محدوده بندری) از غرب به اراضی نیروی دریایی و محدوده روستای طالب‌آباد و از شرق به روستای چپرپرد پایین منتهی می‌شود. مأموریت‌های خاص این منطقه عبارت از عمران و آبادانی و ارائه خدمات عمومی و رشد و توسعه اقتصاد، جذب سرمایه‌گذاری خارجی و داخلی، ایجاد اشتغال سالم و مولد، تنظیم بازار کار و کالا، تشویق تولید و صادرات کالا، ورود و حضور فعال در بازارهای منطقه‌ای و جهانی، جذب فناوری‌های جدید و انتقال علم و دانش فنی به عوامل تولید داخلی همسو با توسعه علمی و فناوری‌های جهان، تسریع در فرآیندهای تجاری، اقتصادی و فناوری با ایجاد بستر مناسب جهت انجام آزمایشی طرح‌ها و تعمیم آن به سراسر کشور می‌باشند (پریزادی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۸۹؛ حبیبی و صالحی، ۱۳۹۹: ۸۷). برای بررسی تحقق اهداف مطرح‌شده، تحقیق حاضر سعی دارد ضمن تبیین اهمیت مناطق آزاد تجاری سؤالات مهم به شرح زیر مورد مطالعه قرار دهد:

- منطقه آزاد تجاری و صنعتی بندر انزلی تا چه حدی موجبات توسعه شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی نواحی روستایی را فراهم می‌آورد؟

- منطقه آزاد تجاری و صنعتی بندر انزلی تا چه میزان باعث بهبود شاخص‌های کالبدی در نواحی روستایی می‌گردد؟

مطالعات خارجی و داخلی متعددی در زمینه تحقیق حاضر انجام گردید که از دیدگاه مختلفی در مناطق گوناگون به بررسی مناطق آزاد تجاری و صنعتی پرداختند که به برخی از آن‌ها به شرح زیر اشاره می‌گردد:

عیسوی در سال ۱۳۹۴ در مقاله‌ای با عنوان بررسی و تبیین اثرات اقتصادی تأسیس مناطق آزاد بر توسعه روستاهای پیرامونی به این نتیجه رسید که تأسیس و راه‌اندازی مناطق آزاد عامل اصلی بهبود شاخص‌های اقتصادی در نواحی روستایی می‌باشد و تا حد قابل قبول و معناداری منطقه آزاد باعث افزایش فرصت‌های شغلی، افزایش درآمد و توسعه نواحی روستایی گردید.

کریمی‌کیا و مقدم (۱۳۹۱) در مقاله‌ای با عنوان بررسی عوامل جذب سرمایه‌گذاری در منطقه آزاد اروند به این نتیجه دست یافتند که رشد و شکوفایی مناطق آزاد مستلزم برنامه‌ریزی صحیح، جذب نیروهای متخصص و مدیران کارآفرین و بهره‌گیری از استراتژی مناسب و مدیریت توانمند بدون وجود بوروکراسی‌های اداری امکان‌پذیر است و در صورت فقدان مؤلفه‌های مذکور تأثیر مناطق آزاد در توسعه زیاد نخواهد بود.

جمال‌پور نیز در سال ۱۳۹۱ در پژوهشی با عنوان اثرات مناطق آزاد بر توسعه روستاهای پیرامون آن در شهرستان بندر انزلی، نقاط قوت و ضعف مناطق آزاد و اثرات آن بر کیفیت زندگی ساکنین پیرامون را مورد بررسی قرار دادند. نتایج آن نشان می‌دهد که علاوه بر تأثیر منطقه آزاد در ارتقای شاخص‌های اقتصادی، انگیزه ماندگاری روستاییان به دلیل وجود رونق کسب‌وکار در این منطقه افزایش یافت.

مسرور (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان نقش منطقه آزاد انزلی در مبادلات تجاری و تأثیر آن بر روابط منطقه‌ای ایران با تأکید بر دولت یازدهم نتیجه گرفتند که دستیابی به پیشرفت مطلوب در مناطق آزاد در چهارچوب مدیریت مناسب و پیروی از قوانین حاکمیتی و همچنین قوانین مدیریتی سازمان منطقه آزاد ممکن خواهد بود و برخی از قوانین را به‌عنوان مانع و چالش پیشروی توسعه نواحی روستایی دانسته‌اند.

روبرت سینکولار (۲۰۰۱) در پژوهشی با عنوان بررسی پردازش صادرات در ساختار عدم اشتغال با مدل هریس مایکل تودارو نشان دادند که راهکار کاهش اثرات زیان‌بار، ایجاد مناطق پردازش صادرات در کشور میزبان می‌باشد.

آرادونا آکارول (۲۰۰۵) در تحقیقی با عنوان بررسی عملکرد مناطق آزاد در صادرات شمال آسیا، عملکرد مناطق پردازش صادرات شمال آسیا را در سه کشور هند، سریلانکا و بنگلادش در قالب مدل‌های اقتصادسنجی مقایسه نمودند. در این تحقیق عواملی مثل مکان‌یابی مناطق، کیفیت زیرساخت‌ها، کیفیت حکومت، سیاست امتیازات و ویژگی‌های منطقه‌ای، تأثیر مستقیم و معناداری بر موفقیت سه کشور مورد مطالعه داشت.

برادبری (۲۰۱۰) در پژوهشی به ارزیابی برنامه تجارت آزاد و امن در طول مرز کانادا و آمریکا پرداختند و این پژوهش یکی از برنامه‌هایی که از سال ۲۰۰۱ میلادی جهت افزایش تجارت امن و کارآمد در طول مرزهای آمریکا و کانادا اجرا شده را مورد سنجش و تجزیه و تحلیل قرار داد. بر اساس ارزیابی‌های انجام شده، این برنامه باعث کاهش میانگین زمان انتظار در ۴ نقطه از ۵ نقطه در طول این مرز و نیز موجب افزایش سود و کاهش هزینه‌ها گردید.

چیو و همکاران (۲۰۱۱) در پژوهشی به ارزیابی یک بندر منطقه تجارت آزاد در تایوان و عوامل موثر بر فعالیت‌های کسب‌وکار و درجه اهمیت آن‌ها در ^۱FTPZ پرداختند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که میزان بهره‌وری به نرخ ارزان، آداب‌ورسوم، مقررات روشن و مشوق‌های مالیاتی رایگان وابسته است.

مبانی نظری

در تعریف صندوق توسعه صنعتی سازمان ملل متحد (یونیدو) از مناطق آزاد به عنوان نیروی محرکه در جهت تشویق صادرات صنعتی یاد می‌شود. همچنین در برداشت جدید از مناطق آزاد که به منطقه آزاد پردازش صادرات معروف است به ناحیه صنعتی ویژه‌ای در خارج از مرز گمرکی که تولیداتش جهت‌گیری صادراتی دارند گفته می‌شود (نقوی و بابایی، ۱۳۹۲: ۴۵۳؛ شریفی‌نیا، ۱۳۹۹: ۱۱۳۴). فلسفه این اصطلاح را می‌توان در تغییر استراتژی واردات به استراتژی توسعه صادرات دانست. قسمتی از قلمرو سیاسی یک کشور که کالای عرضه‌شده در آنجا از لحاظ ارتباط حقوق و عوارض ورودی مشمول نظارت‌های معمول گمرکی نمی‌شود. واردات کالا به مناطق آزاد از خارج، تابع مقررات صادرات و واردات و امور گمرکی مناطق آزاد و از مقررات صادرات و واردات کشور مستثنی می‌باشد (UNDP, 2017: 54).

بازارچه‌های مرزی مناطق محصور هستند که در مجاورت نقاط مرزی قرار دارند و در آن ساکنین دو یا چند کشور همسایه می‌توانند با رعایت مقررات صادرات و واردات به صورت محدود به مبادله کالا بپردازند. هدف از تشکیل چنین مکان‌هایی کنترل دادوستد افراد بوده که در کنار آن ممانعت از قاچاق کالا و تأمین درآمدهای منطقه نیز موردنظر می‌باشد. در بازارچه‌ها حجم کل مبادلات (شامل واردات و صادرات) تعیین شده و همواره میزان صادرات برابر واردات می‌باشد (Apparao et al, 2019: 48., Yehch, 2003: 38., Salvia and Quaranta, 2017: 9). نحوه اداره بازارچه‌ها تابع قانون مقررات واردات و صادرات بوده و تحت نظر استانداری‌ها و با توجه به اوضاع و احوال و شرایط خاص هر منطقه فعالیت می‌نمایند. به طور کلی می‌توان چهار خصیصه برای مناطق آزاد برشمرد:

- ❖ معافیت گمرکی
- ❖ معافیت مالیاتی
- ❖ تسهیلات ارزی
- ❖ استقلال اداری

در مناطق آزاد تشریفات اداری و بوروکراسی رایج به میزان حداقل آن است. ماده ۱ قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری-صنعتی جمهوری اسلامی ایران مصوب مجلس شورای اسلامی در تاریخ ۲۱ شهریور ۱۳۷۲ اهداف تشکیل مناطق آزاد تجاری-صنعتی (پناهی، ۱۳۹۷: ۱۳) را به شرح زیر بیان می‌کند:

- تسریع در انجام امور زیربنایی
- عمران و آبادانی
- رشد و توسعه اقتصادی
- سرمایه‌گذاری و افزایش درآمد عمومی
- ایجاد اشتغال سالم و مولد
- تنظیم بازار کار و کالا
- حضور فعال در بازارهای جهانی و منطقه‌ای
- تولید و صادرات کالاهای صنعتی و تبدیلی و ارائه خدمات عمومی

با توجه به اهمیت مناطق آزاد و تأثیر آن بر توسعه منطقه‌ای، اندیشه تأسیس و راه‌اندازی مناطق آزاد در ایران در دهه ۱۳۳۰ شمسی شکل گرفت، مشکلات ناشی از کمبود تأسیسات و امکانات بندری و انبارهای نگهداری کالا سبب شد تا سال‌ها این طرح مسکوت بماند (دهقان و همکاران، ۱۳۹۸: ۳۶). در اسفندماه ۱۳۴۹، قانونی با عنوان قانون معافیت از

حقوق و عوارض گمرکی کالاهای مصرفی به تصویب رسید که به موجب آن به دولت اجازه داده شد در هر یک از جزایر خلیج فارس که مقتضی بداند، کلیه کالاهایی را که به منظور مصرف، استفاده و فروش در فروشگاه‌ها وارد جزیره مذکور می‌شوند از پرداخت حقوق و عوارض گمرکی، سود بازرگانی، حق انحصار، عوارض مختلف و حق ثبت سفارش معاف نماید. با وقوع انقلاب و تغییرات فرهنگی و اجتماعی مترتب بر آن، سرانجام در اسفند ۱۳۵۸ شورای انقلاب، جزیره کیش را به‌عنوان اولین منطقه تجارت آزاد تعیین نمود (پریزادی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۸۹؛ حبیبی و صالحی، ۱۳۹۹: ۸۷). این جزیره با اجرای مجموعه‌ای از تأسیسات زیربنایی برای تفریح و جهانگردی و جذب ثروتمندان دو سوی خلیج فارس و دیگر نقاط افتتاح شد. در سال ۱۳۶۸ بر اساس تبصره قانون پنج‌ساله اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور به دولت اجازه داده شد در سه نقطه مرزی کشور اقدام به تأسیس مناطق آزاد تجاری-صنعتی کند. در اجرای این مصوبه و بر اساس طرح اداره مناطق آزاد تجاری-صنعتی مصوب شورای اقتصاد در تاریخ ۱۳۶۹/۵/۱، شورای عالی مناطق آزاد به منظور تهیه و تنظیم و سیاست‌گذاری و خط‌مشی‌های لازم در مناطق آزاد تشکیل شد و به دنبال آن دولت، جزیره قشم و بندر چابهار را به‌عنوان مناطق آزاد کشور اعلام کرد. در هفتم بهمن‌ماه سال ۱۳۶۹، هیئت‌وزیران، جزیره قشم و در هجدهم اردیبهشت‌ماه ۱۳۷۰، محدوده‌ای از خلیج چابهار را به‌عنوان منطقه آزاد تجاری اعلام کرد (دهمرده و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۱۳؛ سعدی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۸۱). علاوه بر آن تأسیس سازمان منطقه آزاد ارس نیز به منظور تسریع در انجام امور زیربنایی، عمران و آبادانی، رشد و توسعه اقتصادی، سرمایه‌گذاری و افزایش درآمد عمومی، ایجاد اشتغال سالم و مولد، حضور فعال در بازارهای جهانی و منطقه‌ای، تولید و صادرات کالاهای صنعتی و تبدیلی و ارائه خدمات در دوم آبان ماه ۱۳۸۲ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید و در اواخر شهریور ۱۳۸۳ شروع به کار نمود. منطقه آزاد اروند در چهارم مردادماه ۱۳۸۳ فعالیت خود را به‌طور رسمی آغاز کرد (ابراهیم‌زاده و همکاران، ۱۳۹۰: ۶؛ اکبری بالنگاه و همکاران، ۱۳۹۹: ۴۶). این منطقه بخش‌هایی از شهرستان آبادان و خرمشهر که دارای زیرساخت‌های صنعتی، تجاری و توریستی است را در خود جای داده و از موقعیتی ممتاز نسبت به سایر نقاط کشور برخوردار می‌باشد (پناهی، ۱۳۹۷: ۱۳).

انواع مناطق آزاد تقسیم‌بندی بر اساس مدل دیاموند

مناطق آزاد تجاری را می‌توان با معیارهای مختلفی طبقه‌بندی کرد. البته در این خصوص اندکی ابهام وجود دارد که منشأ آن کاربرد واژگان زیاد در این حیطة است، زیرا هر کدام از این واژه‌ها متضمن برخی معافیت‌ها برای برخی مناطق هستند (دهقان و همکاران، ۱۳۹۸: ۳۶). در مدل دیاموند انواع تسهیلات و امتیازات گمرکی به پنج طبقه اصلی تقسیم شده‌اند و در آن واردکنندگان، سازندگان، پردازشگران و مونتاژگران باید تعریف شده و شناخته شده باشند:

الف- مناطق آزاد تجاری: این مناطق همواره از عوارض گمرکی و انتقال‌های وارداتی معاف هستند.
ب- بندر آزاد: معمولاً شامل یک بندر کامل و مناطق اطراف آن می‌شود. نمونه‌های آن عبارت‌اند از: هامبورگ، هنگ‌کنگ، سنگاپور.

ج- منطقه ترانزیت: گاهی اوقات به منطقه آزاد ترانزیت نیز شناخته می‌شود و بندری در یک منطقه ساحلی است که خدمات ذخیره‌سازی و توزیع را انجام می‌دهد.

د- محیط آزاد: شبیه بندر آزاد است اما عموماً به یک منطقه دورافتاده و توسعه‌نیافته در یک کشور محدود می‌شود.
ه- منطقه امتیازات گمرکی خاص: این نوع امتیازات در برخی کشورهای صنعتی خاص فراهم است. معافیت مالیاتی و کمترین تشریفات گمرکی از اهم این امتیازات است (حیدری ساربان، ۱۳۹۸: ۱۲۳؛ حاجی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۳: ۹).
به‌طور کلی، مناطق آزاد در چهار سطح مختلف محلی، ملی، منطقه‌ای و جهانی به ایفای نقش می‌پردازند که گستره

عملکرد، نفوذ و موفقیت آن‌ها در سطوح چهارگانه را کارکردها و میزان موفقیت آن منطقه در تعریف، اجرا و حفظ فلسفه وجودی و کارکردی ویژه آن منطقه مشخص می‌کند (Mingie & Brian King, 2015: 208).
 از اهداف تأسیس مناطق آزاد، تمرکز بر تولید کالاهای صادراتی و بالا بردن توان صادرات غیرنفتی کشور است؛ لذا مناطق آزاد به‌عنوان دروازه‌های ورود به بازارهای جهانی، سبب بهبود فعالیت‌های تجاری کشور و جذب سرمایه‌های لازم جهت ایجاد تحرک اقتصادی می‌شوند و رشد و توسعه پایدار اقتصادی را به ارمغان می‌آورند (Najafi, 2015: 14, Altman, Morris, 2017: 1769, kani, 2017). مناطق آزاد از روش‌های زیر می‌توانند به توسعه اقتصاد ملی کمک کنند:

- سرعت در تأمین مواد اولیه کارخانه‌های داخل کشور
- کاهش نرخ بیکاری در کشور
- توسعه صادرات کشور و افزایش درآمدهای ارزی
- خروج از اقتصاد تک‌محصولی و متنوع‌سازی اقتصاد مبتنی بر نفت
- محرومیت‌زدایی
- انتقال فن‌آوری و ارتقای مهارت‌های مدیریتی

کشورهای مختلف به دلایل اقتصادی و سیاسی اقدام به انعقاد موافقت‌نامه همکاری‌های منطقه‌ای می‌نمایند. از لحاظ اقتصادی تمایل به رشد اقتصادی از طریق گسترش تجارت مهم‌ترین عامل گرایش به این نوع همکاری می‌باشد که با رفع موانع تجاری بین شرکا در چهارچوب این موافقت‌نامه‌ها، امکان توسعه بازارهای داخلی اعضاء ایجاد صرفه‌های ناشی از مقیاس از طریق تولید انبوه، تخصص‌گرایی در سطح منطقه و جذب سرمایه‌گذاری از طریق ایجاد بازار منطقه‌ای حاصل می‌گردد. توسعه ملی در هر کشوری به میزان ارزش اقتصادی تولیدات آن کشور بستگی دارد که در زنجیره ارزش اقتصاد جهانی ایجاد می‌شود. بر این اساس لازم است که مناطق آزاد به مناطقی تبدیل شوند که در امکان ایجاد تعامل میان دانش و تولید و تجارت تسهیلات بیشتری فراهم نمایند (شفیعی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸۶؛ طرح جامع مناطق آزاد، ۱۳۹۳: ۲۱). از سوی دیگر با جهانی‌شدن اقتصاد شاهد آن هستیم که تولید و تجارت جهانی گسترش یافته و کشورها با عضویت در سازمان تجارت جهانی^۱ و گسترش موافقت‌نامه‌های تجاری منطقه‌ای به حذف موانع تجاری و گسترش تجارت نائل آیند. در کنار گسترش تولید و تجارت جهانی از دیگر ویژگی‌های جهانی‌شدن اقتصاد، سیال شدن جریان‌ات بین‌المللی عوامل تولید (سرمایه، ماشین‌آلات، نیروی کار، مدیریت و تکنولوژی) است و در صورت فراهم بودن بسترهای مناسب در یک کشور این عوامل راهی آنجا خواهد شد (نجفی‌کانی، ۱۴۰۰: ۸۳۵). این کشورها تلاش می‌کنند از طریق همکاری‌های منطقه‌ای به مزیت رقابتی در بازارهای جهانی دست پیدا کنند تا مسائل تجاری و اقتصادی خود را در مقیاس منطقه‌ای حل نموده و ارتقا سرمایه‌گذاری و رشد را در درون منطقه‌ای‌شان میسر سازند (مولایی و همکاران، ۱۳۹۹: ۷۸؛ صادقلو، ۱۳۹۹، ۸۵۵؛ لطیفی و قائم‌پور، ۱۳۹۵: ۲۱۶). یکی از سیاست‌های اقتصادی که در چند دهه اخیر با در نظر داشتن اهداف گوناگونی نظیر افزایش رقابت‌پذیری اقتصاد ملی، اتصال تدریجی با اقتصاد جهانی، توسعه منطقه‌ای، رفع محرومیت‌ها، جذب سرمایه‌های خارجی و داخلی، ایجاد فرصت‌های شغلی جدید، دستیابی به فناوری پیشرفته و افزایش صادرات، مورد توجه تصمیم‌گیران و سیاست‌گذاران کلان کشور قرار گرفته تأسیس و راه‌اندازی مناطق آزاد تجاری-صنعتی بوده است (Rong-Her et al, 2011: 429).

امروزه این اعتقاد وجود دارد که مناطق آزاد می‌توانند تکنولوژی و مدیریت سرمایه را به کشور وارد کنند، عوامل تولید داخلی را با علم و دانش فنی نوین تلفیق کرده و کشور را در مسیر توسعه و همسو با اقتصاد جهانی قرار دهند (ابراهیم‌زاده و همکاران، ۱۳۹۰: ۶؛ اکبری بالنگاه و همکاران، ۱۳۹۹: ۴۶). مناطق آزاد وسیله‌ای برای ورود به بازارهای جهانی و بهره‌گیری از برتری‌های نسبی اقتصاد داخلی در بازرگانی بین‌المللی بوده و باید به‌عنوان تسریع‌کننده ارتباط اقتصاد ملی با اقتصاد جهانی به کار روند. چنین منطق و طرز تفکری سبب می‌شود که از این مناطق به‌عنوان ابزاری برای توجیه رفع موانع ضد توسعه‌ای یاد گردد (عسگری و جعفری، ۱۳۹۵: ۴۷؛ نحفی کانی، ۱۳۹۸: ۱۵۴؛ عظیمی، ۱۳۹۳: ۵). در حال حاضر و هم‌زمان با جهانی‌شدن، شاهد همگرایی اقتصادی در مناطق مختلف جهان هستیم و در واقع نزدیکی کشورهای که در یک منطقه قرار دارند به لحاظ فرهنگ، نژاد، زبان، دین و ... هم‌چنین فاصله کوتاه‌تر و به‌تبع آن کاهش هزینه‌های حمل‌ونقل موجب تمایل بیشتر این کشورها به همکاری شده است (خواجeh‌شاهکویی و همکاران، ۱۳۹۴: ۸۸؛ جمعه‌پور، ۱۴۰۱: ۸۷۰). مناطق ویژه اقتصادی اثربخشی بسیار مهمی در اقتصاد کشورهای در حال توسعه دارد. به‌رغم اینکه این مناطق به دلیل بازخوردهای مثبت اقتصادی، در کشورهای توسعه‌یافته ایجاد و در کشورهای در حال توسعه نمود بیشتری پیدا کرد (Watanabe et al, 2009: 447).

روش پژوهش

تحقیق حاضر از نوع کاربردی و از نظر روش توصیفی-تحلیلی و میدانی می‌باشد. جامعه آماری تحقیق حاضر خانوارهای روستایی ۵ روستا در دهستان لیچارکی حسن‌رود می‌باشند که بالغ بر ۲۵۰۰ خانوار بوده و جمعیت آن برابر با ۷۵۹۶ می‌باشد. تعداد نمونه موردنیاز با در نظر گرفتن سطح خطای ۵٪، بر طبق فرمول کوکران معادل ۳۴۰ نفر تعیین گردید. سوالات موردبررسی در تحقیق حاضر در طیف لیکرت و به‌صورت پنج‌درجه‌ای (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد) تنظیم گردید. پایایی ابزار تحقیق نیز با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ برای مؤلفه‌های موردبررسی تحقیق برابر با ۰/۸۳ به‌دست‌آمده است. داده‌های مستخرج از پرسشنامه با بهره‌گیری از نرم‌افزار SPSS و با استفاده از آزمون‌های توصیفی و استنباطی، مورد تجزیه و تحلیل و سنجش قرار گرفتند (کلانتری، ۱۳۹۶: ۶). همچنین نقشه‌های موردنیاز در محیط نرم‌افزار Arcgis طراحی شد.

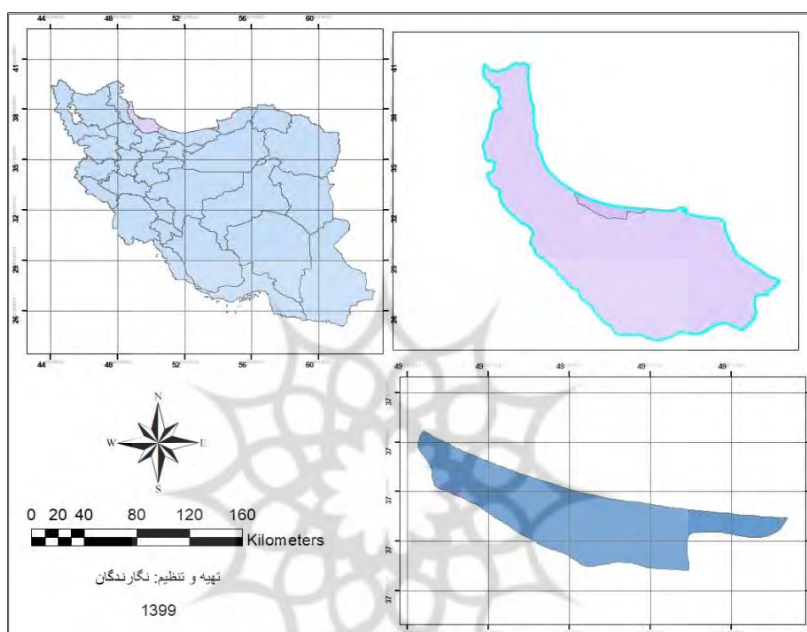
جدول ۱. حجم نمونه تعیین‌شده در روستاهای مورد مطالعه به نسبت جمعیت

شهرستان	دهستان	نام روستا	خانوار	مرد	زن	جمعیت کل	تعداد نمونه
بندر انزلی	لیچارکی حسن رود	جفرود پایین	۳۰۱	۴۳۹	۴۲۹	۸۶۸	۳۸
		حسن رود	۵۰۶	۷۵۶	۷۱۰	۱۴۶۶	۶۳
		طالب‌آباد	۷۴۷	۱۲۷۹	۱۰۸۳	۲۳۶۲	۹۳
		لیچارکی حسن رود	۶۳۴	۱۰۸۵	۹۱۸	۲۰۰۳	۷۹
		گلشن	۳۱۲	۴۵۲	۴۴۵	۸۹۷	۳۹
مجموع			۲۵۰۰	۴۰۱۱	۳۵۸۵	۷۵۹۶	۳۱۲

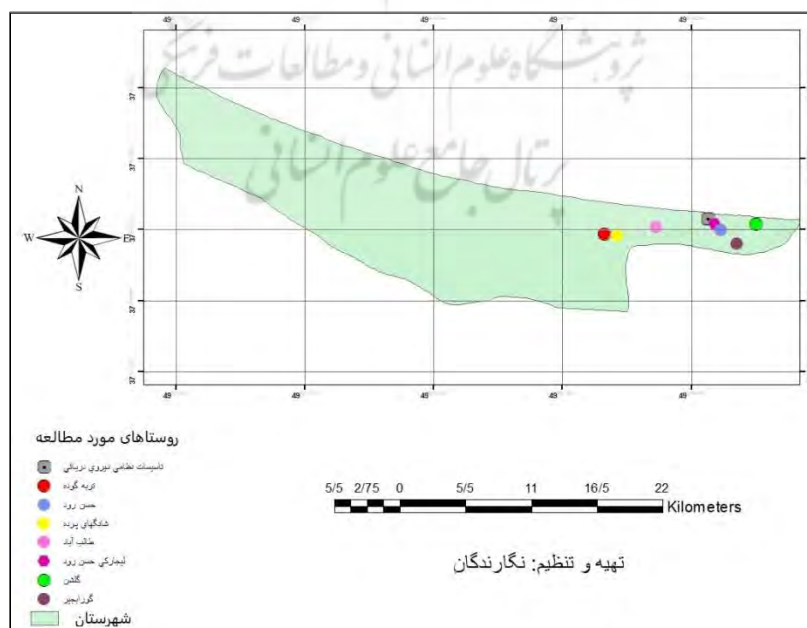
محدوده مورد مطالعه

شهرستان بندر انزلی در استان گیلان و در طول جغرافیایی ۴۹ درجه و ۲۸ دقیقه و عرض جغرافیایی ۳۷ درجه و ۲۸ دقیقه واقع شده است و ارتفاع آن از سطح دریاهای آزاد منفی ۲۱ متر می‌باشد. بندر انزلی از شمال به دریای خزر، از جنوب به شهرستان صومعه‌سرا، از شرق به شهرستان رشت و از غرب به شهرستان رضوانشهر متصل می‌باشد. این شهرستان در

ناحیه‌ای کاملاً جلگه‌ای به صورت نوار باریکی در امتداد ساحل خزر واقع شده و دارای آب‌وهوای معتدل و مرطوب می‌باشد. بخشی از محیط‌زیست طبیعی این شهرستان را دریا (۴۰ کیلومتر نوار ساحلی) و بخش مهم دیگر را اکوسیستم ارزشمند تالاب انزلی تشکیل می‌دهد. مساحت شهرستان انزلی بالغ بر ۲۷۵ کیلومتر مربع می‌باشد که سهم مساحت شهری آن ۴۹/۳۱ کیلومتر مربع بوده و با توجه به تمرکز جمعیت، شهر انزلی یکی از متراکم‌ترین شهرهای ایران است. شهرستان بندر انزلی دارای یک بخش مرکزی و دو دهستان به نام‌های لیچارکی حسن‌رود و چهار فریضه و ۳۲ روستا می‌باشد و مرکز آن شهر بندر انزلی است. جمعیت آن بالغ بر ۱۳۹۰۱۵ نفر است که ۱۱۸۵۶۴ نفر آن در شهر و ۲۰۴۵۹ نفر آن در روستا ساکن‌اند. تعداد ۷ روستای آن در دهستان لیچارکی و ۲۵ روستای آن در دهستان چهار فریضه قرار دارد.

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی شهرستان بندر انزلی در استان گیلان

نقشه ۲. پراکنده‌گی روستاهای مورد مطالعه در شهرستان بندر انزلی

یافته‌ها

همان‌گونه که در جدول ۲ مشاهده می‌گردد برای سنجش اثرات اقتصادی منطقه آزاد بر روستاهای پیرامون از بازده گویه استفاده شده است و نتایج آزمون فریدمن حاکی از آن است که مؤلفه رونق بازار محصولات کشاورزی با میانگین ۳/۳۷ در رتبه نخست قرار گرفته و بالاترین مقادیری را به خود اختصاص داده است و پس‌از آن مؤلفه‌های تأمین مایحتاج ضروری، افزایش سطح درآمد خانوار، کاهش میزان بیکاری، امکان تأمین هزینه‌های آموزشی، امکان تأمین هزینه‌های معیشتی، امکان تأمین هزینه‌های درمانی، امکان دستیابی به خدمات بیمه کشاورزی، امکان استفاده از تسهیلات بانکی، افزایش انگیزه کشت مکانیزه در رتبه‌های بعدی قرار گرفتند. و گویه افزایش سطح اراضی زیر کشت با میانگین ۱/۷۴ پایین‌ترین مقادیر را به خود اختصاص داده و در رتبه آخر قرار گرفت. بر این اساس تمامی مؤلفه‌های مذکور تفاوت معنادار تا سطح اطمینان ۹۹ درصد را نشان می‌دهند. همچنین برای بررسی رابطه گویه‌های اقتصادی مذکور با تأسیس منطقه آزاد از تحلیل همبستگی کای اسکوتر استفاده گردید که رابطه معنادار تا سطح اطمینان ۹۹ درصد را نشان می‌دهند. بنابراین HI مبنی بر اثرگذاری منطقه آزاد بر روستاهای پیرامون در حوزه شاخص‌های اقتصادی تأیید می‌گردد (جدول ۳).

جدول ۲. مقایسه میانگین مؤلفه‌های اقتصادی منطقه آزاد با استفاده از آزمون فریدمن

گویه‌ها	رتبه متوسط	ضریب کای اسکوتر	درجه آزادی	سطح معناداری
افزایش سطح درآمد خانوار	۶/۷۹			
افزایش سطح اراضی زیر کشت	۳/۵۶			
افزایش انگیزه و ترویج مکانیزاسیون	۴/۰۱			
امکان استفاده از وام بانکی	۵/۰۳			
دستیابی به خدمات بیمه کشاورزی	۵/۱۲			
رونق بازار محصولات کشاورزی	۹/۱۶	۸۰۹/۷۰۱	۱۰	* / ۰۰۰
امکان تأمین هزینه‌های معیشتی	۶/۱۴			
امکان تأمین هزینه‌های آموزشی	۶/۶۰			
امکان تأمین هزینه‌های درمانی	۵/۹۶			
امکان تأمین مایحتاج ضروری	۶/۷۹			
کاهش میزان بیکاری	۶/۵۸			

* سطح معناداری تا ۹۹٪

جدول ۳. بررسی رابطه گویه‌های اقتصادی با تأسیس منطقه آزاد در روستاهای مورد مطالعه با استفاده از آزمون تحلیل همبستگی کای اسکوتر

گویه	ضریب کای اسکوتر	درجه آزادی	سطح معناداری	نتیجه تأیید	رد
افزایش سطح درآمد خانوار	۳۱۱/۳۰۸	۴	* / ۰۰۱	*	-
افزایش سطح اراضی زیر کشت	۲۱۰/۵۴۶	۴	* / ۰۰۰	*	-
افزایش انگیزه و ترویج مکانیزاسیون کشاورزی	۱۷۹/۲۵۶	۴	* / ۰۰۴	*	-
امکان استفاده از وام بانکی	۲۷۲/۴۸۷	۴	* / ۰۰۰	*	-
دستیابی به خدمات بیمه محصولات کشاورزی	۵۳۰/۶۲۸	۴	* / ۰۰۰	*	-
رونق بازار محصولات کشاورزی	۱۷۶/۱۱۸	۴	* / ۰۰۴	*	-
امکان تأمین هزینه‌های معیشتی	۳۹۰/۰۸۳	۴	* / ۰۰۰	*	-
امکان تأمین هزینه‌های آموزشی	۲۰۰/۴۸۷	۴	* / ۰۰۳	*	-
امکان تأمین هزینه‌های درمانی	۴۴۱/۷۸۲	۴	* / ۰۰۰	*	-
امکان تأمین مایحتاج ضروری	۲۰۲/۳۸۵	۴	* / ۰۰۳	*	-
کاهش میزان بیکاری	۲۷۲/۲۶۹۲	۴	* / ۰۰۰	*	-

* معناداری در سطح ۹۹ درصد

جدول ۴. توزیع فراوانی و میانگین شاخص‌های اقتصادی در قبل و پس از تأسیس منطقه آزاد در ناحیه مورد مطالعه

گوپه	قبل از تأسیس					بعد از تأسیس				
	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
سطح درآمد خانوار	۱۹۴	۱۱۱	۵	۲	-	۱۳	۱۰۶	۱۷۵	۱۸	-
سطح اراضی زیر کشت	۳	۲۴	۱۰۴	۱۸۱	-	۸	۱۴۶	۱۵۸	-	-
انگیزه و ترویج مکانیزاسیون	۱۱۸	۱۸۸	۶	-	-	۱۰	۱۱۷	۱۸۴	۱	-
امکان استفاده از وام بانکی	۸۳	۱۸۴	۴۵	-	-	۴	۱۴۴	۱۵۳	۱۱	-
دستیابی به خدمات بیمه کشاورزی	۱۴۵	۱۴۸	۱۹	-	-	۲۶	۱۵۰	۱۳۴	۱	۱
رونق بازار محصولات کشاورزی	۱۳۹	۱۵۸	۱۵	-	-	-	۸۰	۱۴۴	۸۲	۶
امکان تأمین هزینه‌های معیشتی	۱۶۹	۱۴۰	۳	-	-	۱۲	۱۴۳	۱۵۵	۲	-
امکان تأمین هزینه‌های درمانی	۱۳۰	۱۶۹	۱۳	-	-	۱	۱۲۵	۱۷۳	۱۳	-
امکان تأمین مایحتاج ضروری	۱۵۵	۱۵۲	۵	-	-	۱۲	۱۳۱	۱۶۷	۲	-
کاهش میزان بیکاری	۱۶۵	۱۳۷	۱۰	-	-	۱۲	۱۲۹	۱۷۱	-	-

همچنین با استفاده از آزمون ویلکاکسون گوپه‌های اقتصادی در قبل و بعد از تأسیس منطقه آزاد مورد ارزیابی قرار گرفتند. برای انجام سنجش از طریق آزمون ویلکاکسون ابتدا در جدول ۴ به بررسی فراوانی، درصد و میانگین پاسخ به گوپه‌ها توسط آزمودنی‌ها یا هم انجام نمونه قبل و بعد از تأسیس پرداخته شده است. در جدول ۵ نتایج سنجش سطح معناداری گوپه‌های اقتصادی بر اساس آزمون ویلکاکسون مورد ارزیابی و بررسی قرار گرفته است. سطح معناداری برای همه گوپه‌های مورد سنجش ۹۹ درصد می‌باشد. بنابراین از نظر جامعه آماری مورد نظر بین ویژگی‌های اقتصادی در قبل و بعد از تأسیس منطقه آزاد تفاوت معنی‌داری وجود دارد و ضمن رد فرض صفر، فرض یک تحقیق مورد تأیید قرار می‌گیرد.

جدول ۵. مقایسه میانگین گوپه‌های اقتصادی در منطقه آزاد با استفاده از آزمون ویلکاکسون

گوپه	زمان مورد مطالعه	میانگین رتبه‌ای	مجموع رتبه	ضریب Z	سطح معناداری
سطح درآمد خانوارهای روستایی	پس از شکل‌گیری منطقه آزاد	۱۲۸/۸۱	۳۳۳۳/۰۰	۱۳,۷۲۲	* / ۰۰۰
	قبل از شکل‌گیری منطقه آزاد	۱۱۲/۸۰	۵۶۴/۰۰		
سطح اراضی زیر کشت	پس از شکل‌گیری منطقه آزاد	۱۲۵/۹۱	۲۹۰۸۶/۰۰	۱۲,۶۸۴	* / ۰۰۰
	قبل از شکل‌گیری منطقه آزاد	۹۶/۳۸	۱۵۴۲/۰۰		
انگیزه و ترویج مکانیزاسیون کشاورزی	پس از شکل‌گیری منطقه آزاد	۱۲۱/۰۰	۲۷۷۵/۵۰	۱۳,۱۵۹	* / ۰۰۰
	قبل از شکل‌گیری منطقه آزاد	۸۴/۵۰	۹۲۹/۵۰		
امکان استفاده از وام بانکی	پس از شکل‌گیری منطقه آزاد	۷۷/۳۰	۱۸۳۲۲/۰۰	۱۰,۶۳۴	* / ۰۰۰
	قبل از شکل‌گیری منطقه آزاد	۷۱/۰۰	۱۷۷۸/۰۰		
امکان استفاده از وام بانکی	پس از شکل‌گیری منطقه آزاد	۱۰۳/۵۱	۲۷۴۶/۰۰	۱۱,۴۲۳	* / ۰۰۰
	قبل از شکل‌گیری منطقه آزاد	۸۷/۳۰	۱۹۰۷/۰۰		
دستیابی به خدمات بیمه کشاورزی	پس از شکل‌گیری منطقه آزاد	۶۴/۵۰	۲۶۷۹/۵۰	۱۴,۵۲۳	* / ۰۰۹
	قبل از شکل‌گیری منطقه آزاد	۱۱/۲۰	۶۴/۵۰		
امکان تأمین هزینه‌های معیشتی	پس از شکل‌گیری منطقه آزاد	۱۴۴/۵۰	۲۹۷۱۲/۵۰	۱۳,۸۰۷	* / ۰۰۹
	قبل از شکل‌گیری منطقه آزاد	۱۳۶/۲۶	۴۲۲/۵۰		
امکان تأمین هزینه‌های درمانی	پس از شکل‌گیری منطقه آزاد	۱۲۳/۸۰	۲۹۳۱۶/۰۰	۱۳,۵۹۰	* / ۰۱۰
	قبل از شکل‌گیری منطقه آزاد	۸۲/۰۰	۵۷۴/۰۰		
امکان تأمین مایحتاج ضروری	پس از شکل‌گیری منطقه آزاد	۱۲۳/۷۰	۲۹۷۸۶/۰۰	۱۳,۶۸۱	* / ۰۱۰
	قبل از شکل‌گیری منطقه آزاد	۸۵/۰۰	۵۹۵/۰۰		
کاهش میزان بیکاری	پس از شکل‌گیری منطقه آزاد	۱۲۴/۶۳	۳۱۹۹۹/۵۰	۱۳,۹۸۹	* / ۰۰۹
	قبل از شکل‌گیری منطقه آزاد	۹۱/۵۰	۶۴۰/۵۰		

* سطح معناداری ۹۹٪

با توجه به جدول فوق مشاهده می‌شود که بین همه گویه‌های مطرح‌شده، از نظر پاسخگویان تفاوت معنی‌داری بین قبل و بعد از تأسیس منطقه آزاد در شرایط اقتصادی خانوارها وجود دارد و پس از تأسیس منطقه آزاد امکان فراهم نمودن نیازهای اقتصادی خانوارها در محدوده مورد مطالعه تغییرات چشمگیری داشته است به‌جز اراضی زراعی و کشاورزی که با توجه به رواج پدیده تغییر کاربری زمین‌های زراعی به مسکونی و از آنجایی که همچنان شغل بیش از ۵۰ درصد از آنان کشاورزی می‌باشد از نظر اقتصادی تأثیرات مثبتی برای آنان در پی نداشته است و پس از تأسیس منطقه آزاد با توجه به اینکه مالکین جدید زمین‌های تغییر کاربری داده‌شده افراد غیربومی می‌باشند ساکنان روستاهای محدوده منطقه آزاد از معاملات املاک به‌صورت زمین و مسکن بی‌بهره بوده و برای آنان فاقد درآمدزایی است.

به‌منظور بررسی و سنجش دومین فرض تحقیق ابتدا فراوانی، درصد و میانگین پاسخگویان مورد مطالعه در جدول ۶ نمایش داده‌شده است و سپس با استفاده از آزمون فریدمن به تحلیل آن جهت رد یا تأیید دومین فرض تحقیق پرداخته شده است.

جدول ۶. فراوانی و مقایسه میانگین گویه‌های اجتماعی با استفاده از آزمون فریدمن

گویه	میزان رضایت				میانگین	رتبه متوسط	ضریب کای اسکوتر	درجه آزادی	سطح معناداری
	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد					
افزایش انگیزه ماندگاری در روستا	۱	۴۰	۲۴۵	۲۶	۲/۹۴	۵/۴۱			
رضایت‌مندی از سکونت در روستا	-	۲۳	۲۲۱	۶۸	۳/۱۴	۶/۱۶			
میزان مشارکت اجتماعی اهالی روستا	-	۷۴	۱۹۰	۴۸	۲/۹۱	۵/۳۸			
دسترسی به امکانات آموزشی	-	۶۴	۱۷۶	۷۲	۳/۰۲	۵/۷۸			
توسعه خدمات و مراکز درمانی	-	۸۸	۱۵۷	۶۷	۲/۹۳	۵/۳۲	۹۴/۴۲۶	۹	*۰/۰۰۰
افزایش میزان رفاه اجتماعی	۱	۷۸	۱۷۴	۵۹	۲/۹۳	۵/۳۶			
افزایش و ارتقای سطح فرهنگی	-	۵۵	۱۵۹	۹۷	۳/۱۴	۶/۱۷			
امکان اشتغال برای جوانان روستا	-	۶۱	۲۲۲	۲۹	۲/۸۹	۵/۱۹			
افزایش امنیت شغلی	۳	۸۱	۲۰۸	۲۰	۲/۷۸	۴/۷۴			
میزان امید به آینده	۱	۴۲	۲۳۸	۳۱	۲/۹۵	۵/۴۸			

*سطح معناداری ۹۹٪

همان‌گونه که در جدول ۶ مشاهده می‌گردد برای سنجش اثرات اجتماعی منطقه آزاد بر روستاهای پیرامون از ۱۰ گویه استفاده شده است و نتایج حاصل حاکی از آن است که مؤلفه افزایش انگیزه ماندگاری خانواده با میانگین ۳/۱۴ در رتبه نخست قرار گرفته و پس از آن مؤلفه‌های افزایش و ارتقای فرهنگی، دسترسی بیشتر به امکانات آموزشی، میزان امید به آینده، افزایش انگیزه ماندگاری سرپرست خانوار در روستا، توسعه خدمات و مراکز درمانی، افزایش میزان رفاه اجتماعی، میزان رضایت‌مندی از سکونت داخل روستا، امکان ایجاد اشتغال مناسب برای جوانان، افزایش امنیت شغلی به ترتیب در رده‌های بعدی واقع شده‌اند. برای اساس برای شاخص‌های اجتماعی موثر بر توسعه پایدار روستاهای پیرامون منطقه آزاد صنعتی-تجاری بندر انزلی نیز سطح معناداری ۹۹ درصد به‌دست آمده است که این امر نشان‌دهنده اثرگذاری بالای شاخص‌های اجتماعی بر توسعه روستاهای پیرامون آن دارد و فرض تحقیق مورد تأیید می‌باشد. نگاهی به میانگین رتبه‌ای به‌دست آمده از این شاخص‌ها نیز نشانگر آن است که این شاخص‌ها از اهمیت یکسانی برخوردار نیستند و ارتقای سطح فرهنگی جامعه مورد مطالعه با میانگین رتبه‌ای ۶/۱۷، بالاترین مقدار و افزایش امنیت شغلی با میانگین رتبه‌ای ۴/۷۴ کمترین مقدار را به خود اختصاص دادند.

جدول ۷. بررسی رابطه گویه‌های اجتماعی با تأسیس منطقه آزاد در روستاهای مورد مطالعه با استفاده از آزمون تحلیل همبستگی کای اسکوئر

گویه	ضریب کای اسکوئر	درجه آزادی	سطح معناداری	نتیجه تأیید رد
افزایش انگیزه ماندگاری در روستا	۴۸۶/۷۴۴	۴	*۰/۰۰۰	*
رضایت‌مندی از سکونت در روستا	۲۰۷/۱۷۳	۴	*۰/۰۰۰	*
میزان مشارکت اجتماعی اهالی روستا	۱۰۹/۹۲۳	۴	*۰/۰۰۷	*
دسترسی به امکانات آموزشی	۷۵/۰۷۷	۴	*۰/۰۰۸	*
توسعه خدمات و مراکز درمانی	۴۲/۶۳۵	۴	*۰/۰۰۹	*
افزایش میزان رفاه اجتماعی	۱۹۸/۷۹۵	۴	*۰/۰۰۰	*
افزایش و ارتقای سطح فرهنگی	۱۷۱/۵۳۸	۴	*۰/۰۰۲	*
امکان اشتغال برای جوانان روستا	۲۰۵/۷۵۰	۴	*۰/۰۰۰	*
افزایش امنیت شعلی	۳۳۲/۰۲۶	۴	*۰/۰۰۰	*
میزان امید به آینده	۴۴۹/۱۵۴	۴	*۰/۰۰۰	*

*سطح معناداری تا ۹۹٪

جدول ۸. توزیع فراوانی و میانگین شاخص‌های کالبدی در قبل و پس از تأسیس منطقه آزاد در ناحیه مورد مطالعه

گویه	میزان رضایت					رتبه متوسط	ضریب کای اسکوئر	درجه آزادی	سطح معناداری
	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد				
تغییر کاربری اراضی زراعی به مسکونی	-	-	۱۲	۲۱۳	۸۷	۴/۲۴	۸/۱۶		
تغییر کاربری اراضی زراعی به تجاری و صنعتی	-	-	۶۴	۱۷۸	۷۰	۴/۰۱	۷/۱۲		
دسترسی به آب سالم و بهداشتی	-	۳	۵۵	۲۱۶	۳۸	۳/۹۲	۶/۸۲		
برخورداری از لوله‌کشی گاز روستایی	-	۱۰	۳۳	۲۳۵	۳۴	۳/۹۳	۶/۸۷		
دسترسی به اینترنت و خدمات IT	-	۳	۸۶	۱۸۳	۴۰	۳/۸۳	۶/۳۷		
دسترسی به امکانات بهداشتی و درمانی	-	۱۳۰	۱۵۱	۲۷	۴	۲/۶۹	۲/۲۰	۱۰	*۰/۰۰۰
دسترسی به وسایل حمل‌ونقل عمومی	-	-	۶۲	۲۱۴	۳۶	۳/۹۱	۶/۷۳		
تعریض معابر، پل‌ها و آسفالت راه روستایی	-	۳	۷۳	۲۲۹	۷	۳/۷۶	۶/۰۶		
جمع‌آوری زباله دو بار در هفته	-	-	۱۱۱	۱۹۶	۵	۳/۶۶	۵/۵۶		
جمع‌آوری آب‌های سطحی و دفع فاضلاب	۱	۱۰	۱۳۴	۱۶۲	۵	۳/۵۱	۴/۹۲		
ایجاد پارک، میلمان روستایی، روشنایی معابر و وسایل اطفای حریق	۱	۶	۱۲۰	۱۸۲	۳	۳/۵۷	۵/۲۰		

*سطح معناداری تا ۹۹٪

نتایج مندرج در جدول ۸ حاکی از آن است که در بررسی اثرات کالبدی منطقه آزاد بر روستاهای پیرامون یازده گویه موردسنجش و ارزیابی قرار گرفته است و گویه تغییر کاربری اراضی زراعی به واحد مسکونی با میانگین ۴/۲۴، بالاترین میانگین را داراست. پس‌از آن به ترتیب تغییر کاربری اراضی زراعی به واحدهای تجاری و صنعتی، میزان برخورداری از لوله‌کشی گاز، دسترسی به آب آشامیدنی سالم، دسترسی به وسایل حمل‌ونقل عمومی، دسترسی به خدمات اینترنت و IT، تعریض معابر و آسفالت راه‌های روستایی، وضعیت جمع‌آوری زباله و دفع فاضلاب، بهبود و ایجاد پارک و میلمان روستایی

و روشنایی معابر، وضعیت جمع‌آوری آب‌های سطحی در رتبه‌های بعدی قرار گرفته‌اند و میزان دسترسی به امکانات بهداشتی و درمانی با میانگین ۲/۶۹ در انتهای این رتبه‌بندی قرار گرفته است. بر اساس آزمون تحلیلی فریدمن در بخش سنجش اثرات کالبدی-فضایی منطقه آزاد بر روستاهای پیرامون ملاحظه می‌گردد که تفاوت معنادار و ۹۹ درصدی را نشان می‌دهند. بنابراین فرض اول تحقیق مبنی بر اینکه منطقه آزاد بر روستاهای پیرامون خود می‌تواند اثر گذار باشد مورد تأیید قرار می‌گیرد.

جدول ۹. بررسی رابطه شاخص‌های کالبدی با در روستاهای پیرامون منطقه آزاد با استفاده از تحلیل همبستگی کای اسکوتر

نتیجه	سطح معناداری	درجه آزادی	ضریب کای اسکوتر	گویه
*	*/۰۰۱	۴	۱۹۸/۴۰۴	تغییر کاربری اراضی زراعی به مسکونی
*	*/۰۰۲	۴	۱۹۵/۱۵۴	تغییر کاربری اراضی زراعی به تجاری و صنعتی
*	*/۰۰۰	۴	۳۴۳/۵۶۴	دسترسی به آب سالم و بهداشتی
*	*/۰۰۰	۴	۴۳۶/۰۱۱	برخورداری از لوله‌کشی گاز روستایی
*	*/۰۰۰	۴	۲۳۲/۱۹۵	دسترسی به اینترنت و خدمات IT
*	*/۰۰۰	۴	۲۰۶/۵۳۸	دسترسی به امکانات بهداشتی و درمانی
*	*/۰۰۳	۴	۱۷۷/۱۶۹	دسترسی به وسایل حمل‌ونقل عمومی
*	*/۰۰۰	۴	۳۲۹/۳۸۵	تعمیر معابر، پل‌ها و آسفالت راه روستایی
*	*/۰۰۳	۴	۱۷۶/۰۹۶	جمع‌آوری زباله دو بار در هفته
*	*/۰۰۰	۴	۳۹۸/۳۵۳	جمع‌آوری آب‌های سطحی و دفع فاضلاب
*	*/۰۰۰	۴	۴۵۰/۳۳۰	ایجاد پارک، مبلمان روستایی، روشنایی معابر و وسایل اطفای حریق

*سطح معناداری تا ۹۹٪

برای بررسی رابطه شاخص‌های کالبدی و استقرار منطقه آزاد نیز از تحلیل همبستگی کای اسکوتر استفاده گردید و نتایج رابطه ۹۹ درصدی را تبیین می‌کنند. بر این اساس HI مبنی بر وجود ارتباط معنی‌دار بین مؤلفه‌های کالبدی با تأسیس منطقه آزاد تجاری-صنعتی مورد پذیرش قرار گیرد (جدول ۹).

همچنین با استفاده از آزمون مک‌نمار گویه‌های کالبدی به همراه یکی از گویه‌های اجتماعی مورد سنجش و ارزیابی مجدد قرار گرفته‌اند تا اثرات آن در قبل و بعد از تأسیس منطقه آزاد مورد بررسی قرار گیرد. ابتدا در جدول ۱۰ توزیع فراوانی و میانگین نظر پاسخگویان در ارتباط با شاخص‌های کالبدی و اجتماعی قبل و پس از تأسیس منطقه آزاد نشان داده شده است و در ادامه نتایج تحلیلی مک‌نمار بر روی گویه‌های مورد نظر تشریح شده است.

جدول ۱۰. توزیع فراوانی و مقایسه میانگین شاخص‌های اجتماعی و کالبدی در قبل و بعد از تأسیس منطقه آزاد با استفاده از آزمون مک‌نمار

گویه	قبل از تأسیس		بعد از تأسیس		آماره مک‌نمار	سطح معناداری	تأیید
	بلی	خیر	بلی	خیر			
انگیزه ماندگاری در روستا	۲۱۰	۲۶۸	۴۴	۱۶۰/۱۴۷	*/۰۰۰	*	
دسترسی مناسب به مکان‌های آموزشی، فرهنگی، مذهبی و ورزشی	۸۴	۲۲۸	۳۸	۱۸۸/۰۰۵	*/۰۰۰	*	
دسترسی مناسب به خدمات درمانی، خانه بهداشت و مطب پزشک	۶۵	۲۴۷	۴۹	۱۹۴/۰۴۵	*/۰۰۰	*	
ایجاد زمینه اشتغال مناسب برای جوانان	۷۳	۲۳۹	۵۷	۱۸۰/۰۰۵	*/۰۰۰	*	
تغییر کاربری زمین‌های زراعی به مسکونی، تجاری و صنعتی	۳۳	۲۷۹	۶۳	۲۱۲/۰۴۱	*/۰۰۰	*	
احداث بانک، نمایندگی بیمه، دفاتر پیشخوان و مراکز IT	۱۴	۲۹۸	۳۶	۲۵۴/۱۸۳	*/۰۰۰	*	
دسترسی اهالی به آب آشامیدنی سالم و بهداشتی	۷	۳۰۵	۷۴	۲۲۹/۰۰۴	*/۰۰۰	*	
جمع‌آوری زباله دو بار در هفته	۳	۳۰۹	۱۲	۲۹۵/۰۰۳	*/۰۰۰	*	
جمع‌آوری آب‌های سطحی و دفع فاضلاب	۳۸	۲۷۴	۹۴	۱۷۸/۰۰۶	*/۰۰۰	*	

*	*/۰۰۰	۲۹/۰۳۴	۷	۳۰۵	۲۷۰	۴۲	تعریض معابر، پل‌ها و آسفالت راه‌های روستایی
*	*/۰۰۰	۲۷۵/۰۰۴	۱۶	۲۹۶	۲۹۳	۱۹	ایجاد روشنایی معابر، کاشت نهال، فضای سبز و نصب شیرهای آتش‌نشانی

*سطح معناداری تا ۹۹٪

در این قسمت که هدف آن سنجش اثرات شاخص‌های کالبدی و اجتماعی بر توسعه پایدار روستاهای پیرامون منطقه آزاد قبل و پس از راه‌اندازی منطقه آزاد می‌باشد از آزمون تحلیلی مک‌نمار استفاده شده است. برای انجام این آزمون یازده گویه از بین شاخص‌های اجتماعی و کالبدی انتخاب گردید. همه گویه‌های اجتماعی و کالبدی که در این قسمت مورد سنجش قرار گرفتند تا سطح اطمینان ۹۹ درصد اختلاف معنادار بین مؤلفه‌های مذکور در قبل و بعد از تأسیس منطقه آزاد را نشان می‌دهند. بنابراین فرض صفر در اینجا مردود بوده و فرض اول تحقیق مورد تأیید قرار می‌گیرد.

نتیجه‌گیری

مناطق آزاد تجاری-صنعتی را باید پلی بین اقتصاد ملی و بین‌المللی در نظر گرفت که از یک‌سو با جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی پایه توسعه صادرات را استحکام می‌بخشد و از طرف دیگر با بهره‌گیری از منابع و استعدادهای بالقوه کشور، مزیت‌های نسبی اقتصاد را در زمینه اقتصاد بین‌الملل به بالفعل تبدیل می‌کند. هدف از ایجاد و توسعه مناطق آزاد، افزایش و توسعه صادرات، ایجاد اشتغال، جذب سرمایه‌گذار داخلی و خارجی و انتقال فناوری، افزایش درآمدهای عمومی، افزایش توریسم، ارتقای جایگاه اقتصادی کشور و بهره‌مندی از اقتصاد رقابتی است. مناطق آزاد به‌عنوان راهکارهایی برای تغییر جهت کلی اقتصاد از درون‌گرایی به برون‌گرایی و تجارت آزاد مورد استفاده اغلب کشورهای رو به رشد قرار گرفته است (سلامی، ۱۳۹۶: ۱). مناطق آزاد علاوه بر ایفای نقش در توسعه اقتصاد ملی در عرصه‌های محلی و منطقه‌ای به دلیل قابلیت‌های منحصربه‌فرد خود از قدرت اثرگذاری قابل توجهی برخوردارند. در راستای اهدافی که این مناطق دنبال می‌کنند و با توجه به راهبردهای توسعه منطقه‌ای و پارادایم شبکه منطقه‌ای، مناطق پیرامونی (شهری-روستایی) با تغییرات ساختاری روبرو خواهند شد. نقش‌ها و عملکردهای شهرهای پیرامونی از طریق مجموعه‌ای از جریان‌های روستایی-شهری هدایت می‌شود و در این فرآیند ضمن تبیین عملکردها و نقش‌های روستایی (در ابعاد ساختاری روابط اجتماعی-اقتصادی، اقتصاد روستایی، محیط طبیعی، شیوه‌های تولید روستایی، منابع و زیرساخت‌ها) و عملکردها و نقش‌های شهری (در ابعاد اشتغال‌زایی غیر کشاورزی، خدمات رفاهی شهری، عرضه تولیدات، ارائه کالاهای مصرفی (بی‌دوام) و بادوام، بازار فروش تولیدات روستایی، فرآوری و تولید مصنوعات و اطلاع‌رسانی در زمینه اشتغال، تولید، قیمت‌ها و خدمات رفاهی) باعث پیوند مکمل و دوسویه در مناطق پیرامونی می‌گردد. بنابراین روستاهای واقع در محدوده مناطق آزاد بی‌تأثیر از اثرات اقتصادی و اجتماعی این مناطق نبوده و به‌شدت از آن متأثر شده‌اند (جمال پور، ۱۳۹۱: ۷).

نتایج تحقیق حاضر با نتایج پژوهشگران خارجی مثل چپو و همکاران (۲۰۱۱)، آرادونا اکارول (۲۰۰۵) و برادبری (۲۰۱۰) کاملاً همسو بوده و از حیث نتیجه مطابقت دارند. همچنین نتایج این پژوهش با نتایج مطالعات عیسوی (۱۳۹۴) و جمال‌پور (۱۳۹۱) کاملاً همسو بوده و مطابقت دارد. اما نتایج این تحقیق با نتایج دیگر پژوهشگران همسو نبوده و آنان از زوایای دیگری مناطق آزاد تجاری و اقتصادی را مورد مطالعه و بررسی قرار دادند. به‌بیان دیگر آنان بیشتر به موانع بوروکراتیک، سازمانی و حاکمیتی در زمینه توسعه مناطق آزاد پرداختند.

شایان‌ذکر است که پس از شکل‌گیری منطقه آزاد به‌رغم برخی محدودیت‌ها، بیشتر شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی و

کالبدی- فیزیکی روستاهای ناحیه مورد مطالعه ارتقا یافتند و به تبع آن کیفیت زندگی روستاییان بهبود یافته است. در این راستا برای توسعه و تقویت مناطق آزاد پیشنهادها زیر را می‌توان برشمرد:

- بازنگری و اصلاح سند راهبردی توسعه مناطق آزاد تجاری و صنعتی و اختصاص بخشی از آن به توسعه همه‌جانبه روستایی به‌ویژه در نواحی ساحلی
- شکل‌گیری و به‌کارگیری مناطق پردازش صادرات به‌عنوان مناطق تولیدی محدود برای جذب سرمایه‌گذاران خارجی و رقابت با دیگر کشورهای همسایه به‌منظور توسعه منطقه‌ای
- شفاف‌سازی مناطق آزاد و هماهنگی آن با استراتژی توسعه صنعتی کشور در قالب سند راهبردی به‌منظور بهبود و ارتقای فضای کسب‌وکار در روستاهای مورد مطالعه
- حذف وظایف خارج از توان دستگاه‌های مسئول و تمرکز بر مأموریت اصلی با کاهش موانع بوروکراتیک و سازمانی در جهت رونق فضای کسب‌وکار روستاهای واقع در محدوده مناطق آزاد تجاری و صنعتی
- انجام امور زیربنایی، تسریع در عمران و آبادانی و ارائه خدمات عمومی به‌عنوان وظایف ذاتی مناطق پردازش صادرات با تأکید بر ظرفیت‌های محلی و بومی
- پیاده‌سازی الگوی حکمرانی خوب به‌عنوان کلید معمای توسعه روستاهای واقع در محدوده مناطق آزاد تجاری بندر انزلی و اتخاذ تدابیری جهت جلب حمایت بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول
- افزایش استقلال اداری و مالی مناطق آزاد و ویژه اقتصادی با کاهش موانع بروکراسی در جهت بهره‌برداری حداکثری از ظرفیت‌های محلی
- یکپارچگی مناطق آزاد تجاری و صنعتی با راهبرد کلان صنعتی کشور در راستای افزایش پیوندهای صنایع مستقر در مناطق با صنایع بومی و محلی
- توسعه زیرساخت‌های مناطق آزاد در ایران به دلیل فراهم نبودن زیرساخت‌های لازم برای توسعه و تولید در این مناطق در راستای بهبود کیفیت و هزینه تولید و افزایش قابلیت رقابت بین‌المللی
- جذب سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی در راستای توسعه نواحی روستایی
- ورود فناوری‌های خارجی و استفاده بیش‌ازپیش از تجارب فنی دیگر کشورها در راستای توسعه نواحی روستایی.

تقدیر و تشکر

بنا به اظهار نویسنده مسئول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

منابع

- ابراهیم‌زاده، عیسی و آقاسی‌زاده، عبدالله. (۱۳۹۰). تأثیر منطقه آزاد چابهار بر توسعه گردشگری و حوزه نفوذ آن. *فصلنامه جغرافیا و توسعه*، ۲(۱)، ۲۶-۵. [Doi.10.22111/gdij.2011.578](https://doi.org/10.22111/gdij.2011.578)
- اکبری‌بالنگاه، فرشاد؛ میرحیدری لنگرودی، سید علیرضا. (۱۳۹۹). مطالعه تطبیقی ماهیت سرقتی و حق کسب و پیشه و تجارت با رویکردی بر مناطق آزاد تجاری و صنعتی. *فصلنامه حقوق خصوصی احرار*، ۲(۱)، ۴۴-۶۶.
- <http://law.ahrar.ac.ir/Article/16076>
- پریزادی، طاهر و میرزآزاده، حجت. (۱۳۹۶). توسعه منطقه‌ای در ایران با رویکرد عدالت توزیعی. *نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی*، ۵۰، ۱۹۸-۱۸۰. [Doi. 20.1001.1.22287736.1397.18.50.6.1](https://doi.org/10.1001.1.22287736.1397.18.50.6.1)
- پناهی، سامان. (۱۳۹۷). *اظهارنظر کارشناسی درباره لایحه ایجاد هفت منطقه آزاد تجاری صنعتی و دوازده منطقه ویژه اقتصادی*.

- گزارش کارشناسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره ۹۶، ۲۲-۱. جمال‌پور، فاطمه. (۱۳۹۱). *تحلیل اثرات اقتصادی مناطق آزاد بر روستاهای پیرامون*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما: رکن‌الدین افتخاری، دانشگاه تربیت مدرس.
- جمعه‌پور، محمود. (۱۴۰۱). بازاندیشی و بازآفرینی جایگاه طبیعت در فرهنگ زیست‌بوم ایرانی - اسلامی. *فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۵۴ (۳)، ۸۶۷-۸۸۷. Doi.20.1001.1.20086296.1401.54.3.5.0
- حبیبی، سونا و صالحی، صادق. (۱۳۹۹). شناخت مسائل و زمینه‌های بروز مشکلات محیط‌زیستی، کاربرد نظریه داده بنیاد مناطق روستایی غرب گیلان. *فصلنامه توسعه پایدار محیط جغرافیایی*، ۵، ۸۴-۹۷. Doi.10.52547/SDGE.3.4.73
- حاجی‌نژاد، علی؛ قادری، جعفر؛ خاتمی، سیده سمیه و یونسی، غلامرضا. (۱۳۹۳). بررسی وضعیت، شناسایی مزیت نسبی و تدوین برنامه استراتژیک توسعه اشتغال با استفاده از مدل‌های تغییر سهم، ضریب مکانی و سوات، مورد مطالعه شهرستان بیرجند. *نشریه مجلس و راهبرد*، ۲۱ (۷۹)، ۳۵-۵.
- حیدری‌ساربان، وکیل. (۱۳۹۸). بررسی نقش منطقه آزاد تجاری در بهبود شاخص‌های اقتصادی، موردی شهرستان ماکو. *فصلنامه روستا و توسعه*، ۲۲، ۱۱۱-۱۳۳. Doi.10.30490/rvt.2019.91776
- خواجeh شاهکویی، علیرضا؛ نجفی‌کانی، علی‌اکبر و وصال، زینب. (۱۳۹۴). بررسی عوامل موثر بر آگاهی‌های زیست‌محیطی روستاییان، مطالعه موردی: دهستان جاغرق شهرستان بینالود، ۹، ۸۵-۹۶. Doi.10.22059/jrur.2015.54235
- دربان آستانه، علیرضا؛ توکلی، نغمه و مصطفی، تلخاب. (۱۳۹۴). بررسی نقش منطقه ویژه اقتصادی سلفچگان. *مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، ۲۰، ۱۱۱-۱۲۴. Doi.20.1001.1.22516735.1394.5.20.9.8
- دهقان، علیرضا؛ خرمایی، فرهاد؛ غنیمت، الناز و طباطبایی، محمود. (۱۳۹۸). نقش فناوری اطاعات و ارتباطات در توسعه اکوتوریسم پایدار. *فصلنامه توسعه پایدار محیط جغرافیایی*، ۲، ۳۲-۵۳. Doi.10.52547/sdge.2.3.87
- دهمرد، نظر؛ علی‌احمدی، ندا و قادری، عباسعلی. (۱۳۹۸). ارزیابی و اولویت‌بندی مناطق آزاد کشور و تأثیر آن بر توسعه اقتصادی این مناطق. *فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان*، ۵، ۱۰۹-۱۲۳. Doi.10.32598/JMSP.7.1.108
- سعدی، محمدرضا و موسوی، میرحسین. (۱۳۹۲). بررسی عوامل و سیاست‌های موثر بر اشتغال نیروی کار. *فصلنامه پژوهش‌نامه اقتصادی (رویکرد ایرانی-اسلامی)*، ۱۳ (۴۹)، ۱۷۷-۱۹۸.
- شریفی‌نیا، زهرا. (۱۳۹۹). تحلیل موانع مشارکت مردم محلی در توسعه روستایی، موردی دهستان بیشه‌سر بخش مرکزی قائمشهر. *فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۵۲ (۳)، ۱۱۵۱-۱۱۳۱. Doi.10.22059/jhgr.2020.299549.1008097
- سیدنقوی، میرعلی و بابایی، علی (۱۳۹۲). ارزیابی سیاست‌های توسعه اقتصادی روستایی از دیدگاه منطقه‌ای با نگاهی بر سیاست‌های دولت در ایران. *پژوهش‌های روستایی*، ۴ (۳)، ۴۷۹-۴۵۱. Doi.10.22059/jrur.2013.36490
- صادق‌قلو، طاهره. (۱۳۹۹). تحلیل سبک مدیریت محلی در مناطق روستایی و تأثیر آن بر میزان مشارکت‌پذیری روستاییان، موردی: روستاهای دهستان زرین‌گل شهرستان علی‌آبادکتول. *فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۵۲ (۳)، ۸۷۰-۸۵۱. Doi.10.22059/jhgr.2019.239103.1007516
- شفیعی رودپشتی، میثم؛ بهرامی، فرشته و کرمی‌زاده شوهانی، فاطمه. (۱۳۹۸). ارائه الگوی رقابت‌پذیری در مناطق آزاد تجاری. *فصلنامه کاوش‌های مدیریت بازرگانی*، ۲، ۲۱۰-۱۸۴. Doi.10.22034/jbar.2019.1555
- عسگری، علی و جعفری، تینا. (۱۳۹۵). ارزیابی آثار اعطای معافیت مالیاتی در مناطق آزاد تجاری ایران، موردی، منطقه آزاد قشم. *فصلنامه اقتصاد مالی*، ۳۷، ۷۰-۴۳. Doi.20.1001.1.25383833.1395.10.37.3.5
- عظیمی، میکایل. (۱۳۹۳). تمرکز منطقه‌ای و رشد کلان اقتصادی. *مجله اقتصاد و توسعه منطقه‌ای*، ۲۰ (۷)، ۲۹-۲. <https://doi.org/10.22067/erd.v21i7.21385>
- عیسوی، مینا. (۱۳۹۴). *تبیین اثرات اقتصادی منطقه آزاد تجاری بندر انزلی در توسعه روستایی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما: سیدحسن مطیعی لنگرودی. دانشگاه تهران.
- فرجی‌سبکبار، حسنعلی؛ ملایی، نادر و هاجری، بهرام. (۱۳۹۴). تحلیل فضایی الگوهای اشتغال در بخش‌های عمده فعالیت نواحی روستایی ایران. *فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۲۴ (۱)، ۱۴-۱.
- کلانتری، خلیل. (۱۳۹۶). *مدل‌های کمی در برنامه‌ریزی منطقه‌ای، شهری و روستایی*. تهران: فرهنگ صبا.
- لطیفی، غلامرضا و قائم‌پور، محمدعلی. (۱۳۹۵). تأثیر مناطق ویژه اقتصادی بر رفاه و توسعه اجتماعی مناطق شهری و روستایی.

فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۲۷، ۲۳۲-۱۹۷. <https://doi.org/10.22054/qjsd.2016.5943>

نجفی کانی، علی‌اکبر. (۱۳۹۸). چالش‌ها و تنگناهای توسعه اقتصادی در نواحی روستایی، موردی: روستاهای بخش داشلی‌برون شهرستان گنبد. *فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۲۹، ۱۶۸-۱۵۱.

نجفی کانی، علی‌اکبر؛ صحنه، بهمن و اخلاقی، محسن. (۱۳۹۷). نقش مدیریت ریسک فعالیت‌های کشاورزی در بهبود شاخص‌های اقتصادی خانوارهای روستایی، موردی روستاهای شهرستان گرگان. *فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، ۳۱، ۷۶-۶۱.

[Doi.20.1001.1.22516735.1397.8.31.5.7](https://doi.org/10.22054/qjsd.2016.5943)

نجفی کانی، علی‌اکبر. (۱۴۰۰). واکاوی موانع گسترش کشت هیدروپونیک در توسعه اقتصادی روستایی. *فصلنامه پژوهش‌های*

روستایی، ۴، ۸۴۷-۸۳۳. [Doi.10.22059/jrur.2021.328535.1664](https://doi.org/10.22059/jrur.2021.328535.1664)

References

- Akbari Balangah, F., & Mirheydari Langrudi, S.A. (2020). A comparative study of the nature of right of business and the right to business and trade with an approach to commercial and industrial free zones. *Ahrar Private Law Research Journal*, 2, 44-66. (In Persian)
- Askari, A., & Jafari, T., (2016). The influence of law tax exemption on export-processing zone performances in Iran (Case study: Qeshm Free Zone). *Financial Economics*, 10(37), 43-70. [Doi.20.1001.1.25383833.1395.10.37.3.5](https://doi.org/10.22054/qjsd.2016.5943) (In Persian)
- Azimi, M. (2014). Regional Centralization and Macroeconomic Growth in Iran. *Journal of economics and regional development*, 20 (7), 2-29. <https://doi.org/10.22067/erd.v21i7.21385> (In Persian)
- Altman, M. (2015). Cooperative Organizations as an Engine of Equitable Rural Economic Development. *Journal of Co-operative Organization and Management*, 3, 14-23. <https://doi.org/10.1016/j.jcom.2015.02.001>
- Apparao, D., Garnevskia, E., & Shadbolt, N. (2019). Examining commitment, heterogeneity and social capital within the membership base of agricultural co-operatives A conceptual framework. *Journal of Co-operative Organization and Management*, 7 (1), 42-50. <https://doi.org/10.1016/j.jcom.2019.03.003>
- Dahmarde, N., Aliahmadi, N., & Ghaderi, A., (2019). Evaluating and Prioritizing the Free Trade Zones of the Country and Their Impact on the Economic Development of These Regions. *The Macro and Strategic Policies*, 7 (25), 108-123. [Doi.10.32598/JMSP.7.1.108](https://doi.org/10.32598/JMSP.7.1.108) (In Persian)
- Darban Astaneh, A., Tavakoli nagmeh, M., & Talkhab, A., (2016). Review of Socioeconomics Impacts of Special Economic Zones (Case study: Salafchegan Special Economic Zone in Qom Province). *Journal of Regional Planning*, 5(20), 111-124. [Doi.20.1001.1.22516735.1394.5.20.9.8](https://doi.org/10.22054/qjsd.2016.5943) (In Persian)
- Dehghan, A., Khormaei, F., Ghanimat, E., & Tabatabaee, S.M. (2018). Development of sustainable rural ecotourism with emphasis on ICT in Qeshm Island. *Sustainable Development and Geographic Environment*, 2(3), 32-53. [Doi.10.52547/sdge.2.3.87](https://doi.org/10.52547/sdge.2.3.87) (In Persian)
- Faraji Sabokbar, A., Molaei, N., & Hajari, B., (2015). Spatial analysis of employment patterns in major sectors of activity in rural areas of Iran. *Space Economy and Rural Development*, 4, (1), 1-14. (In Persian)
- Habibi, S., & Salehi, S., (2020). Understanding environmental concerns and contexts: Application of grounded theory in rural areas of the West of Gilan. *Sustainable Development and Geographic Environment*, 3(4), 84-97. [Doi.10.52547/SDGE.3.4.73](https://doi.org/10.52547/SDGE.3.4.73) (In Persian)
- Hajinejad, A., Ghaderi, J., Khatami, S.S., & Unosi, Gh., (2014). An Assessment on comparative Advantage and strategic programming regarding in terms of shift-share and location-quotient and SWOT models (Case study: Birjand County). *Islamic Council Research Center and strategy*, 21 (79), 5-35. (In Persian)
- Heydari Sarban, V. (2019). A Survey on Role of Free Trade Zones in Improving the Economic Indexes of Rural Areas: A Case Study of Makou County of Iran. *Journal of village and development*, 22(1), 111-133. [Doi.10.30490/rvt.2019.91776](https://doi.org/10.30490/rvt.2019.91776) (In Persian)
- Ibrahimzadeh I., & Aghasizadeh, A. (2011). The effect of Chabahar free zone on tourism development of its under-influence area. *Geography and Development*, 9(21), 5-26.

- Doi.10.22111/gdij.2011.578 (In Persian)
- Isavi, M. (2015). *Explaining the economic effects of Bandar Anzali Free Trade Zone in rural development*. Master's thesis, supervisor Seyed Hasan Motiee Langroodi, Tehran University. (In Persian)
- Jamalpoor, F. (2012). *Analysis of the economic effects of free zones on the development of surrounding villages*. Master's thesis, supervisor Roknodin Eftekhari, Tarbiat Modares University. (In Persian)
- Jomehpour, M. (2022). Rethinking and Regenerating of the Value of Nature in the Iranian Ecological Culture. *Human Geography Research*, 54(3), 867-887. Doi.20.1001.1.20086296.1401.54.3.5.0 (In Persian)
- Kalantari, Kh. (2017). *Quantitative models in planning (Regional, Urban and Rural)*. Tehran: Farhang Saba. (In Persian)
- Latifi, Gh., & Ghaempour, M.A. (2015). Impact of free trade zones on welfare and social development of urban and rural areas (case study: Salafchegan free trade zone). *Social Development and Welfare Planning*, 27, 197-232. <https://doi.org/10.22054/qjrd.2016.5943> (In Persian)
- Molaey Hashjin, N., & Alinaghypour, M., (2020). On the Evaluation of Development Levels by Using Multi-Criteria Decision-Making Techniques in the Parts of Guilan Province. *Human Geography Research Quarterly*, 52(1), 75-87. Doi.10.22059/jhgr.2018.233904.1007465 (In Persian)
- Mingie, Ji., Mimi, Li., & Brian, K. (2015). Determination of the Effects of Free Zone in Gaziantep. The Impacts of China new free trade zone on Hong Kong tourism. *Journal of Destination Marketing*, 4, 203-205. DOI:10.1016/j.jdmm.2015.08.001
- Najafi Kani, A. (2019). Challenges and bottlenecks of economic development in rural areas, case study: the villages of Dashli Borun district of Gonbad County. *Journal of space economy and rural development*, 29, 151-168. (In Persian)
- Najafi Kani, A. (2022). Investigating the Barriers to the Development of Hydroponic Farming in the Development of the Rural Economy (Case Study: Central District of Gorgan County). *Journal of Rural Research*, 12(4), 833-847. Doi.10.22059/jrur.2021.328535.1664 (In Persian)
- Najafi Kani, A.A., Sahneh, B., & Akhlaghi, M. (2018). The role of agricultural activities risk management in improvement of economic indexes in the rural families Case study: City of Gorgan. *Regional Planning*, 8(31), 61-76. (In Persian)
- Panahi, S., (2018). The bill to establish seven free commercial industrial zones and twelve special economic zones. *Islamic Council Research Center*, 96, 1-22. Doi.20.1001.1.22516735.1397.8.31.5.7 (In Persian)
- Sadeghlo, T. (2020). Analysis of local management style and its impact on the participation of villagers in rural areas (Case study: rural area of Zarin gol Dehestan). *Human Geography Research Quarterly*, 52(3), 851-870. Doi.10.22059/jhgr.2019.239103.1007516 (In Persian)
- Sadi, M.R., & Mousavi, M.H. (2013). An Investigation of Factors and Policies Affecting Labor Force Employment in Iranian Economy. *Economics Research*, 13(49), 177-198. (In Persian)
- Seyed Naghavi, M., & Babae, A., (2013). "An Evaluation of Rural Economic Development Policies; a Regional Approach by Looking at Iran's Governmental Policies. *Journal of Rural research*, 4(3), 451-479. Doi.10.22059/jrur.2013.36490 (In Persian)
- Shafiee Roodposhti, M., Bahrami, F., & Karimizadeh, F., (2019). Presenting the Pattern of Competition in Free Trade Zones. *Journal of Business Administration Researches*, 11(21), 184-210. Doi.10.22034/jbar.2019.1555 (In Persian)
- Sharifinia, Z. (2020). Analyzing the causes of barriers to local people's participation in rural development Case: Bisheh village in central part of Ghaemshahr district. *Human Geography Research Quarterly*, 52 (3), 1131-1151. Doi.10.22059/jhgr.2020.299549.1008097 (In Persian)
- Salvia, R., & Quaranta, G. (2017), Place-Based Rural Development and Resilience: A Lesson from a Small Community. *Sustainability*, 6, 1-15.
- Rong-Her, Ch., Taih-Cherng, L., Chia-Yi, L., Bing-Yan, & Hou-Chang Sh. (2011). An Evaluation of free Trade Port Zone in Taiwan. *The Asian Journal of AShipping and Logistics*, 27(3), 423-445.
- UNDP, (2017). Capacity Development. Technical Advisory Paper 2, United Nations

- Development Program, New York. <https://www.undp.org/publications/capacity-development-undp-primer>
- Watanabe, M., Jinji, N., & Kurihara, M. (2009), Is the Development of the agro-processing industry pro-Poor? The Case of Thailand. *Journal of Asian Economics*, 20 (4), 443-455.
- Yeh, c.h., & kuo, Y.L. (2003). Evaluating passenger services of Asia-Pacific international airports. *Transportations Research part E*, 39, 35-48. [https://doi.org/10.1016/S1366-5545\(02\)00017-0](https://doi.org/10.1016/S1366-5545(02)00017-0)

